

Diplomáciai védelem a nemzetközi kapcsolatokban

NEMZETKÖZI TANULMÁNYOK SZAK

Schiffner Imola

Projekt azonosító: EFOP-3.6.2-16-2017-00007

2. A KÜLFÖLDIEKKEL VALÓ BÁNÁSMÓD ALAKULÁSA A NEMZETKÖZI JOGBAN/ TÖRTÉNETI RÉSZ

Olvasólecke

Tanulási útmutató

Tartalom: A lecke bemutatja a diplomáciai védelem történetének és kialakulásának legfontosabb mérföldköveit. Kitér a külföldiekkel kapcsolatos elméletek bemutatására is, melyek fejlődése meghatározta a diplomáciai védelem gyakorlatát is.

Áttekintésre szánt javasolt minimum időtartam: 15 perc

Tanulásra szánt javasolt minimum időtartam: 25 perc

A témakör vázlata

1. Történeti rész, a külföldiekkel kapcsolatos bánásmód szabályozásának kialakulása
2. A külföldiekkel kapcsolatos bánásmód hatályos elméletei

A témakör általános áttekintése

1. Történeti rész, a külföldiekkel kapcsolatos bánásmód szabályozásának kialakulása

A diplomáciai védelem nyújtása mindig is szorosan összefüggött a más állam polgárainak helyzetével külföldön. Hiszen a mentességet nem élvező külföldi állampolgárok alá vannak vetve a területi állam felségjogának. Jogállásukat különböző jogszabályok rendezik, amelyeket gyűjtő fogalommal *idegenjognak* szokás nevezni. Az idegenjog nem jelent szükségképpen

nemzetközi jog szabályokat, a nemzetközi jogszabályok mellett minden állam saját maga is létrehozhat olyan belső jogszabályokat, amelyek a területén tartózkodó külföldiek jogi helyzetére vonatkoznak.¹ A külföldiek helyzete az egyes történelmi korszakokban is változott. Az ősi időkben az idegeneket általában ellenségnek nézték és ezért gyakran jogon kívül állókként kezelték őket. A Római Birodalom volt az, ahol az idegeneknek ez a jogon kívüli helyzete megszűnt, itt ugyanis kifejlődött a jus gentium, amely egy olyan jogot jelentett; amit alkalmazhatóvá tettek az idegenekre is, ha azok egymással vagy római állampolgárokkal kerültek jogviszonyba. Ez nem jelentette, hogy az idegenek a római polgárokkal egyenlő jogi helyzetbe voltak.

A feudalizmus idején a külföldiek szintén hátrányos helyzetben voltak, a korai középkorban sok helyen cselekvőképteleneknek tekintették őket, egyes helyeken úgy bántak velük, mint a jobbágyokkal. Az ipar és kereskedelem elterjedésével a késői középkorban a külföldiek helyzete is megjavult elsősorban annak következtében, hogy a központi államhatalom megerősödött és képes lett arra, hogy garanciákat nyújtson a kereskedők számára, a helyzetük a belföldiekével egyenlő, vagy ahhoz közelálló lett volna.

A diplomáciai védelem **elméleti megalapozása** is erre az időszakra tehető, egyik legelső forrása **Vattel 1758**-ban publikált munkája.² Amikor „*A nemzetek joga, avagy a természetjog elvei*” című művét megírta, majdnem 150 évvel Grotius alapvetéseit követően, a nemzetközi közösség élete már alapvetően kiszélesedett.

Vattel volt az első jogfilozófus, aki a nemzetközi joggal kapcsolatban figyelmet szentelt a külföldiek védelmének, illetve a diplomáciai védelemnek, ezzel doktrinális alapot biztosítva a diplomáciai védelem intézményének.³

Vattel felállította a diplomáciai védelem alapvető tézisét; miszerint az egyénnek okozott sérelem az államnak okozott sérelemnek minősül.

„Mindenki, aki rosszul bánik egy polgárral, közvetve megsérti azt az államot is, amelynek védelmeznie kell ezt a polgárt. A sérelmet szenvedett polgár szuverénjének meg kell torolnia a

¹ Nagy Károly: Az egyének és jogi személyek sérelmére elkövetett nemzetközi jogsértések, In: Acta Universitatis Szegediensis : acta juridica et politica, (25) 4. pp. 1-66. (1978) Szeged, p.12.

² Grotius 1625-ben „De jure belli et pacis libri tres” című munkájában, a felfedezések korában, amikor az államok közötti kapcsolat egyre komplexebbé vált, még nem fordított figyelmet az egyén helyzetére, különösen egy külföldi helyzetére egy másik államban. Egyrészt mivel az államok nem foglalkoztak az egyén helyzetével, illetve mivel az államok és az egyének közötti érintkezések akkoriban váltak csak rendszeressé. Suarez és Pufendorf sem foglalkozott ezzel a témával, Grotius és követői, ha egyáltalán vizsgálták a témát, kevés megállapítást tettek az állam külföldiekkel kapcsolatos kötelezettségeit illetően.

³ Annemarieke Vermeer-Künzli: As If: The Legal Fiction in Diplomatic Protection, The European Journal of International Law Vol.18, no.1. 2007, p.39.

tettet. És ha lehetséges, kényszerítene kell a támadót, hogy teljes elégtételt adjon, vagy meg kell büntetnie őt, különben a polgár nem kapja meg azt a védelmet, mely a polgári társadalom fő célja.⁴

Mindezzel együtt messzemenőig elismerte az *államok szuverenitását* és csak bizonyos cselekmények esetére korlátozta az állampolgárságot adó állam fellépésének lehetőségét. Állítása szerint a szuverenitás a nemzet számára joghatóságot biztosít a hozzátartozó terület felett. Az a szuverenitásának része, hogy igazságot szolgáltatson ezen terület felett, megállapítsa azokat a bűncselekményeket, melyeket ott követtek el, és azokat a vitákat rendezze, melyek a polgárok között keletkeztek. Más nemzeteknek tiszteletben kell tartaniuk ezt a jogot. A szuverenitással való rendelkezés szükségszerűen megköveteli azt, hogy minden ítéletet, melyet megfelelő formában hoznak meg a bíróságok utolsó jogorvoslatként, jogerősnek és végrehajthatónak tekintsenek, így mikor egy olyan ügyben, melyben külföldiek is érintve vannak megfelelő formában döntés születik, a peres felek szuverénje nem vizsgálhatja felül a döntést. Ennélfogva a szuverén nem avatkozhat be állampolgára egy külföldi államban folyó perébe és nem garantálhat nekik védelmet, **kivéve** azokat az eseteket, ahol **az igazságszolgáltatást megtagadták** vagy a döntés egyértelműen igazságtalan, vagy az előírt eljárást nem tartották be, vagy végül azokat az eseteket, ahol állampolgárai vagy külföldiek általában diszkriminálva lettek.⁵

Vattel összességében lerakta azokat a szabályokat, melyek a nemzetközi közösség tekintetében rendezik a téma kérdéseit, és melyeknek célja, hogy mindkét fél jogait biztosítsa, és hogy megakadályozza olyan viták kialakulását, melyek veszélyeztethetik a nemzetközi közösség békéjét.⁶

A modern államokban is sok helyen számos korlátozás sújtotta a külföldieket, így részükre megtilthatták ingatlanok vételét, vagy örökléssel való megszerzését, korlátozható volt munkavállalási joguk.

Az idegenek helyzetének javulása azonban korántsem jelentette azt, hogy teljes jogegyenlőség alakult volna ki az állam saját állampolgáraival.

Egyre több lett viszont a jogorvoslati lehetőség azokhoz a jogsértésekhez kapcsolódva, melyek a külföldiek elismert jogait érintették.

⁴ E. de Vattel: Le droit des gens ou les principes de la loi naturelle, London 1758 in Nagy Károly: Nemzetközi jog, Püski Kiadó 1999, p.529.

⁵ E. de Vattel: Le droit des gens ou les principes de la loi naturelle, London 1758, p.146.

⁶ E. de Vattel: im., p.144.

Ekkorra már körvonalazódtak a nemzetközi jog konceptuális keretei, az alapvető doktrínákat már kidolgozták.

Egy újabb mérőföldkőként **1794-ben** az USA és Nagy-Britannia között kötött **Jay-szerződésbe** belefoglalták, hogy felállítanak egy választottbírárságot (döntőbizottságot) azoknak a vitáknak a rendezésére, melyeket a lefoglalt adósságok (confiscated debts) ügyében britek terjesztenek elő, és a kölcsönös követelések számára, melyek a brit hajók által illegálisan lefoglalt amerikai hajók kapcsán, és az USA kikötőiben felfegyverzett francia hajók által elfoglalt brit hajók miatt keletkeztek.

Ez a cselekmény nemcsak a *modern nemzetközi választottbíráskodás kezdetét* jelentette, hanem egy olyan vitarendezési eszköz megjelenését is, melyet az államok a diplomáciai védelem gyakorlása során egyre többen használtak. Az első választottbírói döntések a diplomáciai védelem gyakorlásával összefüggésben az USA és Nagy-Britannia közötti vitákat rendeztek el. Ami talán még fontosabb, a diplomáciai védelem első próbálkozásai a külföldiek számára pozíciót (igényérvényesítési lehetőséget) biztosítottak a nemzetközi bíróságok előtt.

A 19. században indult igazán fejlődésnek a külföldiekkel kapcsolatos bánásmódra vonatkozó szabályanyag is, amely inkább csak bizonyos alapelveket szögez le.

A 20. században, különösen a II. világháború után a diplomáciai védelem intézményét végre a nemzetközi jogrendszer oldaláról is elfogadták. A viták nem a diplomáciai védelem létét kérdőjelezték meg, hanem a diplomáciai védelem gyakorlásának körülményeit illetően merültek fel kérdések; például, hogy mi tekinthető a diplomáciai védelmet szükségessé tevő nemzetközi jogsértésnek.

Különösen ez volt a helyzet a II. világháborút megelőző időszak nemzetközi jogában, amely annak hangsúlyozása mellett, hogy az állam a külföldiek számára is köteles bizonyos, olyan minimális jogokat biztosítani mint az egyén joga az életre, szabadságra és tulajdonra, úgyszólván csak két általános jellegű alapelvet ismert, amely az idegenek jogi helyzetére irányadó volt.

Ez a két elv *az egyenlő elbánás elve, és a nemzetközi standard elve.*

Ez a két alapelv egymással szembenállva harcolt az elfogadtatásért és bár mindkettő célja az, hogy megfelelően rendezze az idegenek jogi helyzetét és védje őket a hátrányos megkülönböztetésekkel szemben kiindulási pontjuk és tartalmuk ellentétes egymással.⁷

2. A külföldiekkel kapcsolatos bánásmód hatályos elméletei

⁷ Nagy Károly: Nagy Károly: Az egyének és jogi személyek sérelmére elkövetett nemzetközi jogsértések, In: Acta Universitatis Szegediensis : acta juridica et politica, (25) 4. pp. 1-66. (1978) Szeged, p.13.

Egyike ezeknek az elméleteknek a **nemzetközi minimum standard elmélete**.⁸ A nemzetközi minimum standard tartalma nem került egyértelműen tisztázásra, de alkalmazása a diplomáciai védelem tekintetében általában elfogadott.

„Mialatt minden államnak joga van szuverenitást és joghatóságot gyakorolni saját területén valamennyi személy felett, elismerik azt, hogy a külföldi államok az állampolgáraik felett külföldön egyfajta védelmi felügyeletet gyakorolnak, meggyőződve arról, hogy azon jogok, melyek az egyéneket illetve, állampolgárokat megilletik, megkapják-e legalább azt a mértékű elismerést, melyet a nemzeti és a nemzetközi jogi elvek megállapítanak számukra.”⁹

A nemzetközi minimum standard elmélete a nemzetközi szokásjog olyan szabálya, mely a külföldiek bánásmódjára vonatkozik, azzal, hogy a védelem olyan minimum szintjét határozza meg, melyet az államoknak tekintet nélkül nemzeti jogrendjükre és gyakorlatukra, illetve arra, hogy milyen jogaik vannak a saját állampolgáraiknak, tiszteletben kell tartaniuk mikor külföldi állampolgárokkal vagy azok tulajdonával kapcsolatos ügyekről van szó. Ezen normák megsértése a jogsértő állam felelősségét eredményezik és megnyitják az utat az egyén/állampolgár érdekében történő fellépésre, amennyiben az kimerítette a helyi jogorvoslatokat.

Ezzel szemben a **nemzeti vagy egyenlő bánásmód elve** szerint az államok csak arra kötelesek, hogy a külföldieket és azok tulajdonát ugyanolyan módon kezeljék, mint a saját állampolgáraikat. Az állam teljesíti kötelezettségét a külföldivel szemben, ha olyan elbánásban részesíti a külföldit, mint a saját állampolgárait, függetlenül attól, hogy ez kevesebb vagy több jogot jelent.(Calvo-záradék)

A nemzetközi jogban bekövetkezett változások, az emberi jogok nemzetközi védelmének megerősödése a jogirodalom egyes képviselői szerint mind a nemzeti elbánás elvét, mind a nemzetközi minimum felváltotta az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatában elsőként rögzítésre került nemzetközi emberi jogi standard, miszerint minden egyént megilletnek az emberi jogok és alapvető szabadságjogok egyenlően, függetlenül állampolgári és külföldi státusától.¹⁰

Felhasznált irodalom:

⁸ 20. századi írások a nemzetközi minimum standard elméletéről: Sir Elihu Root: The Basis of Protection to Citizens Residing Abroad, Borchard írásai 1914-ből és 1940-ből, AH Roth monográfiája 1949-ből, és Roha kritikája 1961-ből.

⁹ Borchard: The Diplomatic Protection of Citizens Abroad, New York: The Banks Law Publishing Co., 1919. p.28.

¹⁰ First Report on Diplomatic Protection , pp.202-203.

Schiffner Imola: Diplomáciai védelem a nemzetközi jogban, PhD Disszertáció, 2010.
Commentary to the Draft Arts on Diplomatic Protection adopted on Second reading, Commentary to Art 1. p.25. (A/61/10). in Yearbook of the International Law Commission, 2006, vol. II, Part Two.
Nagy Károly: Az egyének és jogi személyek sérelmére elkövetett nemzetközi jogsértések, In: Acta Universitatis Szegediensis : acta juridica et politica, (25) 4. pp. 1-66. (1978) Szeged

Nota bene!-Fontos fogalmak

Egyenlő bánásmód elmélete, nemzetközi minimum standard elmélete, Calvo záradék, magánbosszú levelek.

Önellenőrző kérdések:

Hogyan kapcsolódik össze a külföldiek bánásmódjára vonatkozó szabályok fejlődése és a diplomáciai védelem?

Mi volt a diplomáciai védelem elméletének első forrása?

Melyek a külföldiekkel kapcsolatos bánásmód hatályos elméletei.

Jelen tananyag a Szegedi Tudományegyetemen készült az Európai Unió támogatásával. A tananyag elkészítését az EFOP-3.6.2-16-2017-00007 azonosító számú, Az intelligens, fenntartható és inkluzív társadalom fejlesztésének aspektusai: társadalmi, technológiai, innovációs hálózatok a foglalkoztatásban és a digitális gazdaságban című projekt támogatta. A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap és Magyarország költségvetése társfinanszírozásában valósul meg.

SZÉCHENYI 2020

MAGYARORSZÁG
KORMÁNYA

Európai Unió
Európai Szociális
Alap

BEFEKTETÉS A JÖVŐBE